

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 1998-1999

23 DÉCEMBRE 1998

Proposition de loi instaurant la responsabilité pénale des personnes morales

(Déposée par M. Vandenberghe et consorts))

DÉVELOPPEMENTS

CONSIDÉRATIONS GÉNÉRALES

La proposition de loi qui vous est soumise a pour objet d'introduire en droit belge le principe de la responsabilité pénale des personnes morales. La proposition contient trois types de dispositions dans cette perspective. Tout d'abord, une première disposition énonce le principe (article 2 de la proposition). Ensuite, plusieurs dispositions prévoient les peines spécifiques qui s'appliqueront à l'égard des personnes morales et adaptent les règles relatives à la mesure de la peine au cas spécifique des personnes morales. Enfin, plusieurs dispositions prévoient les adaptations qui s'imposent en ce qui concerne le déroulement de la procédure pénale à l'égard d'une personne morale soupçonnée d'avoir commis une infraction.

1. Le principe de la responsabilité pénale des personnes morales

L'article 2 inscrit en droit belge le principe de la responsabilité pénale des personnes morales. La philosophie qui a été suivie dans ce contexte consiste à assimiler, dans la plus large mesure possible, les personnes morales aux personnes physiques.

BELGISCHE SENAAAT

ZITTING 1998-1999

23 DECEMBER 1998

Wetsvoorstel tot invoering van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen

(Ingediend door de heer Vandenberghe c.s.)

TOELICHTING

ALGEMENE BEGINSELEN

Het wetsvoorstel dat u voorgelegd wordt heeft tot doel het principe van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen in het Belgische recht in te voeren. Het voorstel bevat drie types bepalingen in dat opzicht. Eerst en vooral legt een eerste bepaling het principe vast (artikel 2 van het voorstel). Vervolgens zijn er verschillende bepalingen die specifieke straffen voorzien die van toepassing zullen zijn op rechtspersonen, en die de regels betreffende de strafmaat aanpassen aan het specifieke geval van de rechtspersonen. Tot slot voorzien meerdere bepalingen in de aanpassingen die zich opdringen op het vlak van het verloop van de strafprocedure tegen een rechtspersoon die ervan verdacht wordt een misdrijf begaan te hebben.

1. Het principe van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen

Artikel 2 van het wetsvoorstel voert in het Belgisch recht de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen in. De basisfilosofie hierbij is dat in de mate van het mogelijke rechtspersonen worden geassimileerd met natuurlijke personen.

À la lumière des remarques générales formulées par le Conseil d'État sur l'avant-projet du gouvernement, il est important de souligner que les rédacteurs de la présente proposition conçoivent la personne morale comme une réalité sociale qui peut commettre une faute pénale propre et doit donc aussi pouvoir être tenue responsable sur le plan pénal. Contrairement à l'approche qui semble être à la base de l'avis du Conseil d'État, il n'est donc pas recouru au modèle-fiction, modèle selon lequel la personne morale est purement considérée comme une collectivité de personnes physiques individuelles. C'est aussi la raison pour laquelle la responsabilité pénale de la personne morale n'a pas été considérée, dans la présente proposition, comme une responsabilité dérivée qui ne pourrait donner lieu à des poursuites et à une condamnation qu'en cas de preuve de la commission d'une infraction par une personne physique individualisée au sein de la personne morale, dont le comportement peut être imputé à la personne morale.

Il s'ensuit que la distinction invoquée par le Conseil d'État entre l'imputation légale et matérielle des infractions à leur auteur n'est pas pertinente. Il doit néanmoins être clair qu'une condamnation pénale d'une personne morale pour une infraction doit toujours être fondée sur la présence simultanée des éléments matériel et intentionnel de l'infraction. La façon dont cette imputation est opérée pour les éléments matériel et intentionnel est précisée respectivement sous les points 1.2. et 1.3.

Les observations du Conseil d'État relatives à la violation du principe de légalité ne peuvent pas être davantage suivies. En ce qui concerne la définition légale des comportements punissables, la proposition est claire: la personne morale peut, en principe, commettre toutes les infractions et celles-ci sont — cela va de soi — déterminées par la loi. En ce qui concerne les peines applicables aux personnes morales, celles-ci sont précisément prévues par la présente proposition. Dans la mesure où le Conseil d'État est d'avis que la façon d'imputer devrait être définie légalement, celle-ci ne doit pas être rattachée au principe de légalité — à comparer d'ailleurs avec la problématique de l'imputation de la faute à une personne physique, qui n'est pas non plus réglée par la loi —, mais au principe du caractère personnel du droit pénal. Comme cela a déjà été indiqué ci-dessus, le caractère innovant de cette proposition réside justement dans le choix d'un modèle dans lequel la personne morale en soi est considérée comme une entité responsable pénalement.

1.1. Les catégories de personnes couvertes

Le champ d'application de cette responsabilité en ce qui concerne les personnes est tout à fait général et

In het licht van de algemene opmerkingen van de Raad van State omtrent het voorontwerp van de Regering is het van belang te onderstrepen dat de opstellers van dit voorstel uitgaan van de rechtspersoon als maatschappelijke realiteit die een eigen strafrechtelijke fout kan begaan en hier dan ook op strafrechtelijk vlak voor aansprakelijk moet kunnen worden gesteld. In tegenstelling tot de visie die aan het advies van de Raad van State ten grondslag lijkt te liggen, wordt derhalve niet het fictiemodel gehanteerd, binnen hetwelk de rechtspersoon louter als een collectiviteit van individuele natuurlijke personen wordt beschouwd. Dit is dan ook de reden waarom de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon in dit voorstel niet als een afgeleide aansprakelijkheid wordt beschouwd, die enkel tot vervolging en veroordeling aanleiding zou kunnen geven, wanneer het bewijs geleverd wordt van het plegen van een misdrijf door een geïndividualiseerde natuurlijke persoon binnen de rechtspersoon, wiens gedrag toegerekend kan worden aan de rechtspersoon.

Hieruit blijkt derhalve dat het door de Raad van State ingeroepen onderscheid tussen de wettelijke en de materiële toerekening van misdrijven aan de dader ervan niet relevant is. Het moet evenwel duidelijk zijn dat een strafrechtelijke veroordeling van een rechtspersoon voor een misdrijf altijd gegrond moet zijn op het gelijktijdig aanwezig zijn van het materieel en het intentioneel element van het misdrijf. De wijze waarop deze toerekening gebeurt, wordt onder de punten 1.2 en 1.3 respectievelijk voor het materieel en het intentioneel element toegelicht.

De opmerkingen van de Raad van State met betrekking tot de schending van het legaliteitsbeginsel kunnen evenmin worden gevolgd. Inzake de wettelijke omschrijving van de strafbare gedragingen is het voorstel duidelijk: de rechtspersoon kan in principe alle misdrijven plegen en deze zijn uiteraard wettelijk bepaald. Inzake de op rechtspersonen toepasselijke straffen, welnu, deze worden juist door dit wetsvoorstel voorzien. In de mate dat de Raad van State van oordeel is dat de wijze van toerekening wettelijk zou moeten worden omschreven, moet dit niet in verband gebracht worden met het legaliteitsprincipe — vergelijk overigens met de problematiek van de toerekening van het schuldelement aan een natuurlijke persoon, die evenmin door de wet wordt geregeld —, maar met het principe van het persoonlijk karakter van het strafrecht. Zoals hierboven reeds werd aangegeven, bestaat het vernieuwend karakter van dit voorstel juist in de keuze van de Regering voor een model waarin de rechtspersoon zelf als een strafrechtelijk verantwoordelijke entiteit wordt beschouwd.

1.1. De categorieën van gedekte personen

Het toepassingsgebied van deze aansprakelijkheid *ratione personae* is algemeen, in die zin dat ze zowel

couvre les personnes morales de droit public comme de droit privé et les sociétés commerciales comme les associations. Une exception est toutefois faite pour certaines personnes morales de droit public qui disposent d'un organe directement élu selon des règles démocratiques. En ce qui concerne les CPAS, certains disposent d'un tel organe, d'autres non. Il est par conséquent souhaitable d'exclure tous les CPAS du champ d'application.

Il n'est pas explicité que le changement de forme de la personne morale (par fusion, scission, absorption ou changement de forme juridique) n'a en tant que tel pas d'influence sur la responsabilité. Cela découle cependant automatiquement des règles du droit des sociétés.

La responsabilité est étendue aux entités qui ne possèdent pas la personnalité juridique (ni par conséquent de patrimoine propre). Il s'agit en particulier des associations momentanées et des associations en participation, des sociétés sans personnalité juridique visées à l'article 2, alinéa 3, des lois coordonnées sur les sociétés commerciales — c'est-à-dire les sociétés à objet commercial qui n'ont pas déposé leurs actes conformément à l'article 10, alinéa 1er, de la même loi — des sociétés, en formation et des sociétés civiles.

La raison de l'extension de la responsabilité pénale aux entités précitées consiste justement à éviter une discrimination. Il ne serait en effet pas acceptable que les infractions donnent lieu à des poursuites différentes, lorsqu'elles sont commises par une même entité économique, selon que cette entité a formellement adopté ou non la forme de la personnalité juridique. Sans cette assimilation, des personnes morales qui forment une entité économique identique, pourraient être poursuivies comme des entités sans personnalité juridique pour les mêmes infractions sur la base de leur propre responsabilité pénale, tandis que pour ces autres entités, la responsabilité pénale individuelle des personnes physiques doit être établie. Cette assimilation est par conséquent fondée sur la même philosophie de base déjà exposée ci-dessus. La présente proposition limite cependant cette assimilation aux entités ayant des activités essentiellement économiques, parce que cette problématique est moins pertinente pour d'autres groupements dans la société.

1.2. Les comportements qui donnent lieu à la responsabilité

En ce qui concerne les comportements qui donnent lieu à la responsabilité de la personne morale, la proposition prévoit que la personne morale est pénalement responsable pour tout type d'infraction, à la

betrekking heeft op publiekrechtelijke als privaatrechtelijke rechtspersonen, en zowel op vennootschappen als verenigingen. Er wordt evenwel een uitzondering gemaakt voor een aantal publiekrechtelijke rechtspersonen die een rechtstreeks, democratisch verkozen orgaan hebben. Bepaalde OCMW's hebben eveneens een rechtstreeks verkozen orgaan, en andere niet. Het is daarom wenselijk alle OCMW's uit te sluiten uit het toepassingsgebied.

Er wordt niet geëxpliciteerd dat de omvorming van de rechtspersoon (door fusie, splitsing, opslorping, wijziging van rechtsvorm) als zodanig geen invloed heeft op deze aansprakelijkheid. Dit volgt immers automatisch uit de regels van het vennootschapsrecht.

De aansprakelijkheid wordt uitgebreid tot entiteiten die juridisch gezien geen rechtspersoonlijkheid (en dus geen gescheiden vermogen) bezitten. Het gaat met name om de tijdelijke handelsverenigingen en de handelsverenigingen bij wijze van deelneming, de duurzame handelsvennootschappen zonder rechtspersoonlijkheid beoogd in artikel 2, derde lid van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen — dit wil zeggen de vennootschappen met commercieel doel die hun aktes niet hebben neergelegd overeenkomstig artikel 10, 1, eerste lid van dezelfde wet —, de handelsvennootschappen in oprichting en de burgerlijke vennootschappen.

De reden van de uitbreiding van de strafrechtelijke aansprakelijkheid tot de voormelde entiteiten bestaat er juist in een discriminatie te vermijden. Het gaat met name niet op dat misdrijven op een andere wijze zouden aanleiding geven tot vervolging, wanneer zij gepleegd worden door eenzelfde economische entiteit, naar gelang deze entiteit formeel de vorm van de rechtspersoonlijkheid heeft aangenomen of niet. Zonder deze assimilatie zouden rechtspersonen die een identieke economische entiteit uitmaken als entiteiten zonder rechtspersoonlijkheid vervolgd kunnen worden voor dezelfde misdrijven op basis van hun eigen strafrechtelijke aansprakelijkheid, terwijl bij die andere entiteiten de individuele, strafrechtelijke aansprakelijkheid van natuurlijke personen moet worden aangetoond. Deze assimilatie is derhalve gefundeerd op dezelfde hiervoor reeds aangegeven basisfilosofie. Onderhavig voorstel beperkt deze assimilatie evenwel tot entiteiten met in essentie economische activiteiten, omdat deze problematiek minder pertinent is voor andere groeperingen in de samenleving.

1.2. De gedragingen die aanleiding geven tot de aansprakelijkheid

Inzake de gedragingen die de aansprakelijkheid van de rechtspersoon met zich mee brengen voorziet het voorstel dat de rechtspersoon strafrechtelijk aansprakelijk is voor alle misdrijven, op voorwaarde dat

condition que celle-ci ait été commise en vue de la réalisation de l'objet de la personne morale, en vue de promouvoir son intérêt ou pour son compte.

On a préféré cette formulation plus précise à celle, plus large, adoptée par le Conseil de l'Europe dans sa recommandation 1988/18, qui vise tous les faits accomplis à l'occasion de l'exercice des activités de la personne morale. En effet, on estime que la responsabilité pénale de la personne morale ne doit être engagée que quand il existe un lien intrinsèque entre le fait infractionnel et la personne morale en tant que telle. Il ne paraît par contre pas approprié de rendre la personne morale pénalement responsable de faits commis par des personnes ayant un lien avec elle (employés, administrateurs,...), quand celles-ci n'auraient fait que profiter du cadre juridique ou matériel de la personne morale pour commettre des infractions dans leur propre intérêt ou pour leur compte. Il ne s'agit pas d'instaurer une responsabilité objective de la personne morale pour tout fait quelconque commis en son sein. Ce point sera développé au point 1.3 à propos de l'élément intentionnel requis de la personne morale.

À l'inverse, on a estimé ne pas devoir préciser les personnes physiques ou les organes par lesquels la responsabilité pénale de la personne morale pourrait être engagée. En effet, cette indication aurait pour conséquence une limitation de la responsabilité qui ne se justifie pas, dans la mesure où elle imposerait une double imputation des faits, à savoir à la personne morale et à des personnes physiques déterminées. En outre, dans l'hypothèse où l'intervention des organes serait requise pour engager la responsabilité de la personne morale, toute responsabilité pourrait être éludée par le simple fait pour l'organe de ne pas acter les décisions qui auraient un caractère illicite.

À titre d'exemple, le principe de la responsabilité pénale des personnes morales a été introduit dans le code pénal français par une loi du 22 juillet 1992, qui prévoit que «les personnes morales sont responsables pénalement (...) des infractions commises, pour leur compte, par leurs organes ou représentants.» Par contre, aux Pays-Bas, le code se limite à prévoir, dans son article 51, inséré par la loi du 23 juin 1976, que «les faits punissables peuvent être commis par des personnes physiques ou morales». Dans ce dernier cas, «si le fait punissable est commis par une personne morale, la poursuite pénale peut être engagée et les peines ou mesures prononcées, soit à l'encontre de la personne morale, soit à l'encontre des commanditaires de l'infraction et de ceux qui ont conduit en fait à la réalisation de l'infraction, soit contre ces deux catégories de personnes en même temps». Le principe contenu dans la présente proposition constitue un

deze werden gepleegd ter verwezenlijking van het doel van de rechtspersoon, ter waarneming van zijn belang of voor zijn rekening.

De voorkeur ging naar deze meer precieze formulering boven de bredere formulering van de Raad van Europa in haar Aanbeveling 1988/18, die alle feiten beoogt die gepleegd zijn naar aanleiding van de uitoefening van de activiteiten van de rechtspersoon. Men meent immers dat de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon slechts in het gedrang moet komen indien er een intrinsieke band is tussen het strafrechtelijk feit en de rechtspersoon als zodanig. Het lijkt daarentegen niet gepast om de rechtspersoon strafrechtelijk aansprakelijk te stellen voor feiten gepleegd door personen die een band hebben met haar (werknemers, bedienden...), wanneer deze slechts gebruik hebben gemaakt van het juridisch kader of het materiaal van de rechtspersoon om misdrijven te plegen in hun eigen belang of voor hun rekening. Het gaat niet om het invoeren van een objectieve aansprakelijkheid van de rechtspersoon voor eender welk feit gepleegd in haar schoot. Dit punt wordt verder ontwikkeld onder punt 1.3. betreffende het intentioneel element vereist in hoofde van de rechtspersoon.

Anderzijds lijkt het niet nodig om de fysieke personen of de organen te preciseren waarvoor de rechtspersoon strafrechtelijk aansprakelijk gesteld zou kunnen worden. Deze aanduiding zou immers een beperking van de aansprakelijkheid tot gevolg hebben die niet gerechtvaardigd is, in de mate dat zij een dubbele toerekening van de feiten zou opleggen, namelijk aan de rechtspersoon en aan bepaalde fysieke personen. Daarenboven, in de hypothese dat de interventie van organen zou vereist zijn om de aansprakelijkheid van de rechtspersoon met zich mee te brengen, zou iedere aansprakelijkheid ontweken kunnen worden door het enkele feit dat het orgaan de beslissingen met een onrechtmatig karakter niet zou acteren.

Bij wijze van voorbeeld wordt gewezen op het principe van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen dat ingevoerd werd in het Franse Strafwetboek door een wet van 22 juli 1992, die voorziet dat «de rechtspersonen strafrechtelijk aansprakelijk zijn (...) voor de misdrijven gepleegd voor hun rekening, door hun organen of hun vertegenwoordigers. In Nederland daarentegen, beperkt het wetboek zich in zijn artikel 51, ingevoerd door de wet van 23 juni 1976, tot de voorziening dat «strafbare feiten kunnen worden begaan door natuurlijke personen of rechtspersonen». In dit laatste geval, «indien een strafbaar feit wordt begaan door een rechtspersoon, kan de strafvervolgning worden ingesteld en kunnen de in de wet voorziene straffen en maatregelen, indien zij daarvoor in aanmerking komen, worden uitgesproken: 1E tegen die rechtspersoon, dan wel 2E tegen hen die tot het feit opdracht hebben gegeven,

juste milieu entre ces deux approches et la solution la plus large si on veut éviter de tomber dans le travers de l'instauration d'une responsabilité objective.

1.3. L'élément intentionnel dans le chef de la personne morale

Le projet de loi n'explicite pas le mode d'imputation des faits à la personne morale. Il a été considéré qu'il s'agit d'une question de fait qui doit être laissée à l'appréciation du juge.

Cela étant, il doit être clair que le projet ne vise pas à instaurer une responsabilité objective dans le chef de la personne morale. Le principe général du droit pénal selon lequel l'élément intentionnel est un élément constitutif de tout crime et de tout délit s'applique également à la personne morale. Il va de soi cependant que cet élément intentionnel devra être apprécié en tenant compte des caractéristiques propres que présente une personne morale. Il devra être établi soit que la réalisation de l'infraction découle d'une décision intentionnelle prise au sein de la personne morale, soit qu'elle résulte, par un lien de causalité déterminé, d'une négligence au sein de la personne morale. On vise par exemple l'hypothèse où une organisation interne déficiente de la personne morale, des mesures de sécurité insuffisantes ou des restrictions budgétaires déraisonnables ont créé les conditions qui ont permis la réalisation de l'infraction.

Inscrire dans la loi la façon dont l'imputation de l'élément intentionnel doit être faite, comme le suggère le Conseil d'État, ne cadre pas dans la logique du projet de loi (voir plus haut). Afin d'apprécier la réalisation et la manifestation de l'élément fautif dans le chef de la personne morale, le juge se basera cependant sur l'attitude des organes au sein de la personne morale, y compris les organes de fait, qui ne peuvent pas nécessairement être identifiés comme des personnes physiques. L'intention n'est pas de limiter la responsabilité pénale de la personne morale aux infractions commises par ses organes légaux ou statutaires. La responsabilité pénale de la personne morale peut aussi être la conséquence de faits matériels commis par certains de ses préposés ou mandataires. Elles doivent alors au moins avoir eu connaissance de l'intention de commettre l'infraction et y avoir consenti ou bien avoir incité elles-mêmes à la commission de l'infraction. Dans le cas d'infractions non intentionnelles, il devra être démontré qu'elles ont eu connaissance du risque de réalisation de l'infraction et ont négligé de prendre les mesures pour éviter celle-

alsmede tegen hen die feitelijke leiding hebben gegeven aan de verboden gedraging, dan wel 3E tegen de onder 1E en 2E genoemden tesamen». Het principe dat in dit wetsvoorstel weerhouden is, is een middenweg tussen deze twee benaderingen, en de meest brede oplossing indien men wil vermijden in de val van de invoering van een objectieve aansprakelijkheid te vallen.

1.3. Het intentioneel element in hoofde van de rechtspersoon

Het wetsontwerp expliciteert niet op welke wijze de gedragingen toegerekend moeten worden aan de rechtspersoon. Er wordt geoordeeld dat dit een feitenkwestie is die overgelaten moet worden aan de rechter.

Duidelijk moet alleszins zijn dat het ontwerp geen objectieve aansprakelijkheid voor de rechtspersoon wenst in te voeren. Het algemeen principe van het strafrecht volgens hetwelk een intentioneel element een constitutief bestanddeel van iedere misdaad en van ieder wanbedrijf is eveneens van toepassing op de rechtspersoon. Het spreekt echter vanzelf dat dit schuld- element beoordeeld zal moeten worden rekening houdend met de kenmerken die eigen zijn aan een rechtspersoon. Aangetoond zal moeten worden hetzij dat het misdrijf voortkomt uit een opzettelijke beslissing genomen binnen de rechtspersoon, hetzij dat er een nalatigheid is op het niveau van de rechtspersoon die in causaal verband staat met het misdrijf. Men beoogt bijvoorbeeld de hypothese waar een gebrekkige interne organisatie van de rechtspersoon, onvoldoende veiligheidsmaatregelen of onredelijke budgettaire beperkingen de voorwaarden gecreëerd hebben die het misdrijf mogelijk hebben gemaakt.

De wijze waarop de toerekening van het intentioneel element moet plaatsvinden, inschrijven in de wet, zoals de Raad van State suggereert, kadert niet in de logica van het wetsontwerp (zie hoger). Om de totstandkoming en de veruiterlijking van het schuldelement bij de rechtspersoon te beoordelen, zal de rechter evenwel peilen naar de houding van de organen binnen de rechtspersoon, met inbegrip van de feitelijke organen, die niet noodzakelijk als natuurlijke personen kunnen worden geïndividualiseerd. Het is niet de bedoeling de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon te beperken tot misdrijven gepleegd door haar wettelijke of statutaire organen. De strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon kan ook het gevolg zijn van materiële feiten gepleegd door sommige van haar aangestelden of lasthebbers. Zij moeten dan minstens kennis hebben gehad van het voornemen om het misdrijf te plegen en daarmee hebben ingestemd dan wel zelf hebben aangedrongen op het plegen van het misdrijf. In geval van onopzettelijke misdrijven zal aangetoond moeten worden dat zij kennis hebben gehad van het risico

ci. Si la loi requiert un dol général ou spécial comme élément constitutif, il sera nécessaire d'établir que celui-ci est également présent dans le chef des instances dirigeantes.

1.4. Le concours des responsabilités pénales des personnes morales et des personnes physiques

En outre, la proposition règle la relation entre la responsabilité pénale de la personne morale et celle des personnes physiques pour les mêmes faits. Cette question ne peut évidemment surgir que dans le cas où une personne physique peut être identifiée comme auteur de l'infraction. Le principe retenu est celui de l'exclusion du cumul des responsabilités, sauf dans le cas où il peut être établi que l'infraction peut être imputée personnellement à une personne physique, qui aurait agi de manière intentionnelle. Contrairement à ce que le Conseil d'État semble affirmer dans son avis, l'exclusion du cumul des responsabilités ne concerne que les délits commis avec la négligence comme élément intentionnel. Le point de départ est par conséquent la qualification légale de l'infraction.

La proposition entend ainsi revenir sur une certaine jurisprudence audacieuse dans l'imputation d'infractions aux personnes dirigeantes au sein de personnes morales en considérant que la preuve de l'infraction était présente sur la base de manquements de ces personnes, dans des cas où l'incrimination requiert clairement l'intention, ou même en arrivant à une responsabilité pénale quasi objective, seulement sur la base de la position de la personne concernée au sein de la personne morale.

Néanmoins, la proposition ne peut être interprétée comme donnant carte blanche aux personnes qui adoptent des comportements punissables dans le cadre d'une personne morale. Comme cela a été dit plus haut, la personne morale et la personne physique peuvent être poursuivies et condamnées ensemble comme coauteurs en cas de dol. Si l'élément moral chez la personne physique est la négligence — ce qui sera souvent le cas dans le droit pénal spécial où beaucoup d'incriminations ne requièrent pas le dol —, il appartiendra au juge de vérifier au cas par cas laquelle de la responsabilité de la personne morale ou de la personne physique est déterminante. Ainsi on évite que soit la personne morale, soit la personne physique puisse évaluer le risque pénal à priori. Contrairement à ce que le Conseil d'État affirme, l'évaluation mentionnée ne concerne aucunement la question de savoir si le comportement est légalement punissable ou non, ni la question de savoir quelles peines peuvent être infligées, ni la question de savoir si et de quelle manière l'action publique peut être exercée. Il s'agit ici d'une exception légale aux dispositions relatives à

voor het plegen van het misdrijf en nalatig geweest zijn met het nemen van maatregelen om het misdrijf te voorkomen. Indien de wet een algemeen of bijzonder opzet als constitutief bestanddeel vereist, zal bewezen moeten worden dat dit ook aanwezig was in hoofde van de leidinggevende instanties.

1.4. De samenloop van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen en die van natuurlijke personen

Het voorstel regelt voorts de verhouding tussen de aansprakelijkheid van de rechtspersoon en die van natuurlijke personen voor dezelfde feiten. Deze vraag kan uiteraard enkel rijzen ingeval een natuurlijke persoon als dader van het misdrijf kan worden geïdentificeerd. Het gehanteerde principe houdt in dat cumulatie van aansprakelijkheden in dat geval uitgesloten is, tenzij aangetoond kan worden dat het misdrijf ook aan de natuurlijke persoon zelf kan worden toegerekend, die manifest opzettelijk gehandeld heeft. In tegenstelling tot hetgeen de Raad van State in het advies lijkt te stellen, betreft de uitsluiting van cumulatie enkel de delicten gepleegd met nalatigheid als intentioneel element. Het uitgangspunt is derhalve de wettelijke kwalificatie van het misdrijf.

Het voorstel beoogt aldus terug te komen op bepaalde rechtspraak die zeer ver ging in de toerekening van misdrijven aan leidinggevende personen binnen rechtspersonen door het misdrijf bewezen te achten op basis van tekortkomingen van deze personen, daar waar het misdrijf duidelijk opzet vereist, of zelfs louter op basis van de positie van de betrokkene binnen de rechtspersoon te komen tot een quasi objectieve strafrechtelijke aansprakelijkheid.

Niettemin kan het niet zo zijn dat het voorstel een vrijbrief biedt voor personen die in het kader van de rechtspersoon strafbare gedragingen stellen. Zoals gezegd, kunnen ingeval van opzet, de rechtspersoon en de natuurlijke persoon samen als mededaders worden vervolgd en veroordeeld. Indien in hoofde van de natuurlijke persoon enkel de schuldvorm van nalatigheid aanwezig is — wat vaak het geval zal zijn in het bijzonder strafrecht waar voor veel misdrijven geen opzet vereist is —, zal de rechter geval per geval moeten nagaan of de verantwoordelijkheid van de rechtspersoon, dan wel van de natuurlijke persoon het zwaarst moet doorwegen. Aldus wordt vermeden dat, hetzij de rechtspersoon, hetzij de natuurlijke persoon, a priori een inschatting kan maken van het strafrechtelijke risico. In tegenstelling tot hetgeen de Raad van State stelt, betreft de voormelde inschatting geenszins de vraag of de gedraging al dan niet wettelijk strafbaar is, noch de vraag welke straffen zouden kunnen worden opgelegd, evenmin als de vraag of en op welke wijze de strafvordering kan worden uitgeoefend. Het gaat hier om een wettelijke uitzondering op

la participation criminelle qui autrement obligeraient le juge à condamner dans tous les cas à la fois la personne physique et la personne morale, lorsque les éléments matériel et intentionnel de l'infraction ont été établis à leur charge.

2. Le système des peines applicables aux personnes morales

Relativement à la remarque du Conseil d'État concernant le sort des mécanismes de sanctions directes et indirectes qui, dans le passé, étaient utilisés pour remédier en partie à l'absence d'une responsabilité pénale propre des personnes morales, et notamment les sanctions administratives, il faut avant tout faire remarquer que l'existence et la multiplication des réglementations constituent une raison supplémentaire de la nécessité de la proposition de loi. L'instauration d'une responsabilité pénale à part entière pour les personnes morales sera cependant une occasion d'examiner, dans les divers domaines où des réglementations alternatives ont été créées, où il est indiqué que celles-ci soient supprimées.

2.1. La peine principale

La constatation de base qui s'impose en ce qui concerne la détermination de la sanction est que la première peine principale applicable aux personnes physiques, qui est la peine privative de liberté, n'est ni applicable ni transposable comme telle aux personnes morales. On a donc opté pour l'amende comme peine principale commune à toutes les infractions commises par les personnes morales.

Dans ce contexte, le point de départ pour la détermination de l'échelle légale des peines d'amende applicables aux personnes morales a été de maintenir le parallélisme le plus étroit possible avec les peines qui peuvent être appliquées à des personnes physiques pour les mêmes faits.

Un tel parallélisme implique l'existence d'un mécanisme de conversion entre les peines privatives de liberté prévues à l'encontre des personnes physiques et les peines d'amende applicables aux personnes morales. Un tel mécanisme ne peut toutefois être purement automatique, mais doit tenir compte de la multiplicité des choix faits par le législateur en matière de sanction. Il doit prendre en considération en particulier le fait que certaines infractions sont sanctionnées uniquement par une peine privative de liberté, d'autres par une peine privative de liberté et une amende, d'autres enfin uniquement par une amende. Il doit tenir compte également du fait que le niveau des amendes prévues varie fortement d'un domaine du droit pénal à l'autre.

de bepalingen inzake strafbare deelneming die de rechter anders zouden verplichten in alle gevallen de natuurlijke persoon en de rechtspersoon beiden te veroordelen, wanneer in hoofde van beiden het materieel en het intentioneel element van het misdrijf bewezen worden geacht.

2. De systematiek van de straffen ten aanzien van rechtspersonen

Inzake de opmerking van de Raad van State betreffende het lot van de bestaande rechtstreekse en onrechtstreekse sanctiemechanismen die in het verleden aangewend werden om deels te verhelpen aan de afwezigheid van een eigen strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon, en met name de administratieve sancties, moet vooreerst worden opgemerkt dat het bestaan en de vermenigvuldiging van dergelijke regelingen een reden te meer is die de noodzaak van dit wetsvoorstel aantoont. Het invoeren van een volwaardige strafrechtelijke aansprakelijkheid voor de rechtspersonen zal evenwel een aanleiding zijn om in de diverse domeinen waar alternatieve regelingen in het leven werden geroepen, na te gaan waar het aangewezen is dat deze worden opgeheven.

2.1. De hoofdstraf

De basisvaststelling die zich opdringt wat de bepaling van de straf aangaat, is dat de eerste hoofdstraf die van toepassing is op natuurlijke personen, met name de vrijheidsstraf, noch toepasbaar, noch als zodanig transponeerbaar is in hoofde van rechtspersonen. Er werd dus gekozen voor de geldboete als hoofdstraf, die gemeenschappelijk is voor alle misdrijven gepleegd door rechtspersonen.

In deze context is het uitgangspunt voor de bepaling van de wettelijke schaal van geldboetes toepasbaar op de rechtspersoon, de handhaving van een zo groot mogelijk parallelisme met de straffen die opgelegd kunnen worden aan natuurlijke personen voor dezelfde feiten.

Een dergelijk parallelisme impliceert het bestaan van een conversiemechanisme van de vrijheidsstraffen die voorzien zijn voor natuurlijke personen naar de geldboetes die toepasselijk zijn op de rechtspersonen. Een dergelijk mechanisme kan echter niet puur automatisch werken, maar moet rekening houden met de veelheid van keuzes gemaakt door de wetgever op het gebied van de straffen. Het moet meer bepaald rekening houden met het feit dat bepaalde misdrijven slechts door een vrijheidsstraf gesanctioneerd worden, andere door een vrijheidsstraf en een geldboete, en andere tot slot slechts door een geldboete. Het moet eveneens rekening houden met het feit dat de hoogte van de geldboetes sterk verschilt van het ene gebied van strafrecht tot het andere.

Le principe général qui a été suivi dans la détermination de ce mécanisme de conversion est que des personnes physiques ne peuvent en aucun cas être punies plus sévèrement que des personnes morales.

Ces considérations ont mené à distinguer trois hypothèses. Tout d'abord, pour les crimes et délits punissables actuellement d'une peine privative de liberté et d'une amende, un mécanisme de conversion s'appliquera: le minimum sera forfaitaire par catégorie d'infraction (crime ou délit), sauf si ce forfait est inférieur au minimum d'amende prévu par la loi pour le fait, auquel cas ce dernier minimum vaudra également à l'égard de la personne morale; le maximum sera déterminé par rapport à la durée de la peine privative de liberté, sans pouvoir être inférieur au double de l'amende prévue par la loi pour le fait. Ensuite, pour les faits punis uniquement d'une amende par la loi, celle-ci s'appliquera également aux personnes morales, sans modification. Enfin, en matière de contravention, une fourchette d'amende applicable à toutes les contraventions est fixée.

Un problème particulier se pose pour la détermination de l'amende quand la peine prévue par la loi pour le fait est une peine de privation de liberté à perpétuité. La conversion a été faite sur la base d'une privation de liberté présumée effective pendant 20 à 60 ans, en tenant compte des possibilités d'une libération conditionnelle éventuelle. Il était nécessaire de tenir compte de cette éventualité *ab initio* parce que, par le paiement d'une amende, la peine est entièrement et immédiatement subie, tandis qu'une peine de prison n'est seulement subie que dans la mesure où le temps s'écoule jusqu'à une éventuelle libération conditionnelle.

Partant d'un souci de garder un parallélisme maximal entre les peines prévues pour les personnes morales et les personnes physiques, les dispositions du livre Ier sont rendues applicables aux personnes morales. Contrairement à ce que le Conseil d'État propose, il n'est pas nécessaire de préciser quelles dispositions du livre Ier seront applicables, le but étant justement qu'en principe toutes les dispositions du livre Ier qui sont pertinentes pour la détermination de la peine puissent être applicables.

2.2. Les peines accessoires

De la même manière que pour la peine principale, certaines peines accessoires prévues par le Code pénal sont spécifiques aux personnes physiques et sont difficilement transposables aux personnes morales. Il en va ainsi notamment de l'interdiction de certains droits civils et politiques (articles 31 à 34 du Code pénal), de même que de la destitution des titres, grades, fonc-

Het algemene principe dat gevolgd werd voor de vaststelling van dit conversiemechanisme is dat natuurlijke personen in geen enkel geval strenger gestraft kunnen worden dan rechtspersonen.

Deze overwegingen hebben geleid tot het onderscheid tussen drie hypothesen. Eerst en vooral zal voor de misdaden en de wanbedrijven die nu strafbaar zijn met een vrijheidsstraf en een geldboete een conversiemechanisme van toepassing zijn: het minimum zal forfaitair zijn per categorie van misdrijf (misdad of wanbedrijf), behalve indien dit forfait lager is dan het minimum van de geldboete voorzien door de wet voor het feit, in welk geval dit laatste minimum ook zal gelden ten aanzien van de rechtspersoon; het maximum zal bepaald worden in overeenstemming met de duur van de vrijheidsstraf, zonder minder te kunnen zijn dan het dubbele van de geldboete voorzien door de wet voor het feit. Voorts zal voor de feiten die door de wet enkel met een geldboete bestraft worden deze geldboete ook gelden voor de rechtspersoon, zonder wijziging. Tot slot wordt voor overtredingen een marge van geldboete vastgesteld die toepasselijk zal zijn voor alle overtredingen.

Een bijzonder probleem stelt zich voor de vaststelling van de geldboete wanneer de straf door de wet voor het feit bepaald een levenslange vrijheidsberovende straf is. De conversie werd gedaan op basis van een veronderstelde effectieve vrijheidsberoving gedurende 20 tot 60 jaar, waarbij tevens werd beoogd bij het bepalen van de bedragen *ab initio* rekening te houden met de mogelijkheden van een eventuele voorwaardelijke invrijheidstelling. Het was nodig met deze eventualiteit *ab initio* rekening te houden omdat bij betaling van een geldboete de straf onmiddellijk en volledig werd ondergaan terwijl een gevangenisstraf slechts wordt ondergaan in de mate dat de tijd tot aan een eventuele voorwaardelijke invrijheidstelling verstrijkt.

Vertrekkend vanuit het uitgangspunt een zo groot mogelijk parallélisme na te streven tussen de straffen voor rechtspersonen en natuurlijke personen, worden de bepalingen van Boek I toepasselijk verklaard op rechtspersonen. In tegenstelling met wat de Raad van State voorstelt, is het niet noodzakelijk te preciseren welke bepalingen van Boek I van toepassing zullen zijn, nu het net de bedoeling is in beginsel al de bepalingen van Boek I die relevant zijn bij de strafbepaling van toepassing te laten zijn.

2.2. De bijkomende straffen

Zoals ook geldt voor de hoofdstraf, zijn sommige bijkomende straffen voorzien door het Strafwetboek eigen aan de natuurlijke personen en moeilijk transposeerbaar naar de rechtspersonen. Het gaat met name om de ontzetting uit bepaalde burgerlijke en politieke rechten (art. 31-34 van het Strafwetboek), en ook om de afzetting van titels, graden, openbare

tions, emplois et offices publics (article 19 du Code pénal).

Par contre, la confiscation spéciale prévue par les articles 42 à 43bis du Code pénal est quant à elle directement applicable, sans adaptation de la loi, aux personnes morales. Une telle peine sera particulièrement appropriée pour sanctionner des personnes morales, en particulier la confiscation des choses qui ont été produites par l'infraction et des avantages patrimoniaux tirés d'infractions (article 42, 3°), qui les privera des bénéfices qu'elles auraient faits directement ou indirectement par le moyen de l'infraction. Comme le Conseil d'État l'observe, ceci répond au souci traduit par la Recommandation 1988/18 du Conseil de l'Europe de tenir compte, en infligeant des sanctions de nature financière, de l'avantage que la personne morale a tiré de ses activités illégales.

La proposition de loi prévoit pour les personnes morales, la possibilité pour le juge d'assortir la condamnation pour un crime ou pour un délit, dans les cas prévus par la loi, de la sanction de la publication ou de la diffusion de la décision.

La proposition prévoit en outre trois nouvelles peines spécifiques pour les personnes morales: la dissolution, l'interdiction d'exercer une activité relevant de l'objet social et la fermeture d'un ou plusieurs établissements. Il s'agit de peines qui, si elles sont accessoires par rapport à la peine principale d'amende, peuvent être d'une grande sévérité. Elles ne pourront par conséquent pas être prononcées par le juge dans tous les cas.

La dissolution — qui constitue la «mort» de la personne morale — ne pourra être prononcée que s'il est établi que la personne morale a été volontairement, à titre principal, créée dans le but de commettre les crimes ou délits sur lesquels porte la condamnation ou détournée de son objet dans ce but. Seules les personnes morales qui se sont placées dans l'illégalité dès leur création pourront donc être dissoutes en vertu de cette disposition. La proposition du Conseil d'État a été reprise.

L'interdiction d'exercer une activité relevant de l'objet social et la fermeture d'un ou plusieurs établissements ne pourront être prononcées que pour les crimes et délits spécifiques prévus par le législateur particulier. Les modalités spécifiques devront être prévues à cette occasion.

En ce qui concerne l'interdiction d'exercer une activité qui relève de l'objet social, le Conseil d'État ne peut être suivi dans sa proposition. Le texte projeté stipule en effet clairement qu'une activité déterminée est visée (ce seront normalement les activités à l'occasion ou dans le cadre desquelles l'infraction

ambten, bedieningen en betrekkingen (art. 19 van het Strafwetboek).

Daarentegen is de bijzondere verbeurdverklaring voorzien door de artikelen 42 tot 43bis van het Strafwetboek op zichzelf onmiddellijk toepasbaar, zonder aanpassing van de wet, op de rechtspersonen. Een dergelijke straf zal trouwens bijzonder gepast zijn om rechtspersonen te bestraffen; meer bepaald zal de verbeurdverklaring van de zaken die uit het misdrijf voortkomen en van vermogensvoordelen die uit het misdrijf zijn verkregen hun de winsten kunnen ontzeggen die ze rechtstreeks of onrechtstreeks door het misdrijf hebben gemaakt. Zoals de Raad van State opmerkt, beantwoordt dit aan de bekommernis vertolkt door de Aanbeveling 1988/18 van de Raad van Europa om bij het opleggen van sancties van gelijke aard rekening te houden met het voordeel dat de rechtspersoon heeft gehaald uit zijn illegale activiteiten.

Het wetsvoorstel voorziet voor rechtspersonen de mogelijkheid voor de rechter om in de wettelijk voorziene gevallen bij veroordeling voor een misdaad of een wanbedrijf de straf van bekendmaking of verspreiding van de beslissing op te leggen.

Het wetsvoorstel voorziet daarenboven drie specifieke straffen voor de rechtspersonen: de ontbinding, het verbod een activiteit uit te oefenen die deel uitmaakt van het maatschappelijk doel en de sluiting van één of meer inrichtingen. Het gaat hier om straffen die, indien ze toegevoegd worden aan de hoofdstraf die de geldboete is, erg zwaar kunnen zijn. Ze zullen derhalve niet in alle gevallen door de rechter kunnen worden uitgesproken.

De ontbinding — de «doodstraf» voor de rechtspersoon — kan enkel uitgesproken worden indien aangetoond wordt dat de veroordeelde rechtspersoon opzettelijk werd opgericht met het doel de misdaden of wanbedrijven te plegen waarvoor zij werd veroordeeld of zij hiertoe van haar doel werd afgewend. Enkel de rechtspersonen die zich reeds vanaf hun creatie in de illegaliteit geplaatst hebben zullen dus ontbonden kunnen worden krachtens deze bepaling. Het tekstvoorstel van de Raad van State terzake werd overgenomen.

Het verbod een activiteit uit te oefenen die deel uitmaakt van het maatschappelijk doel en de sluiting van één of meer inrichtingen zullen slechts uitgesproken kunnen worden voor de specifieke misdaden of wanbedrijven door de bijzondere wetgever bepaald. Daarbij zullen dan de bijzondere modaliteiten voorzien moeten worden.

Met betrekking tot het verbod een activiteit uit te oefenen die deel uitmaakt van het maatschappelijk doel kan de Raad van State niet worden gevolgd in zijn voorstel. De ontworpen tekst stelt immers duidelijk dat een bepaalde activiteit wordt geïdentificeerd (het zal normaliter de activiteit betreffen naar aanleiding

pour laquelle la personne morale a été condamnée, a été commise) et non la recherche de la réalisation de l'objet social en tant que telle. Il n'est dès lors pas utile de renvoyer dans le texte de la loi à une catégorie spécifique d'activités, comme le préconise le Conseil d'État.

2.3. Adaptation des règles relatives au taux de la peine

La proposition de loi adapte un certain nombre de principes du droit pénal général, pour tenir compte du fait que la peine principale à l'égard de la personne morale est une amende, distincte de celle prévue pour les personnes physiques, dont le montant est calculé à partir d'un mécanisme de conversion spécifique. L'objectif poursuivi par cette adaptation est ici aussi de garantir le parallélisme le plus étroit possible avec les peines qui peuvent être appliquées à des personnes physiques pour les mêmes faits.

3. Adaptation du droit de la procédure pénale

À côté des modifications qu'il faut apporter au droit matériel pour tenir compte des spécificités liées aux personnes morales, il convient également de prévoir certains aménagements du droit de la procédure pénale dans le même but. La proposition contient quatre types de dispositions dans cette perspective, qui concernent la représentation en justice de la personne morale poursuivie pénalement, la compétence territoriale des juridictions à l'égard de la personne morale, les mesures provisoires à l'encontre de la personne morale et, enfin, l'inscription de la condamnation au registre du greffe du tribunal.

COMMENTAIRE DES ARTICLES

Article 2

Cet article contient le principe de la responsabilité pénale des personnes morales. Sa portée a été précisée dans la partie générale des développements. Dans la mesure où cette disposition contient un principe fondamental concernant le champ d'application du droit pénal, il a paru approprié de l'introduire dans le premier chapitre du livre premier du Code pénal, intitulé «Des infractions», qui contient les principes de base relatifs aux infractions et à la culpabilité de leurs auteurs.

Article 3

Cette disposition vise à adapter l'article 7 du Code pénal, qui détermine les peines, pour tenir compte de l'instauration de la responsabilité pénale des personnes morales.

of in het kader waarvan het misdrijf werd gepleegd waarvoor de rechtspersoon werd veroordeeld) en niet het verder nastreven van het maatschappelijk doel als zodanig. Het is ook niet nuttig in de tekst van de wet te verwijzen naar één specifieke categorie van activiteiten zoals de Raad van State voorstelt.

2.3. Aanpassing van de regels betreffende de strafmaat

Het wetsvoorstel past de regels aan betreffende een aantal principes van algemeen strafrecht, om rekening te houden met het feit dat de hoofdstraf voor rechtspersonen een geldboete is die onderscheiden is van degene voorzien voor natuurlijke personen en waarvan de hoogte werd berekend door middel van een bijzonder conversiemechanisme. Ook hier is het streefdoel van deze aanpassing een zo groot mogelijk parallelisme te bewaren met de straffen die opgelegd kunnen worden aan natuurlijke personen voor dezelfde feiten.

3. Aanpassing van het strafprocesrecht

Naast de wijzigingen die moeten aangebracht worden aan het materiële recht om rekening te houden met de specifieke kenmerken van de rechtspersonen, moeten met hetzelfde doel ook bepaalde regelingen getroffen worden op het gebied van het strafprocesrecht. Het voorstel bevat met dit oogpunt een viertal soorten bepalingen, die betrekking hebben op de vertegenwoordiging in rechte van de rechtspersoon die strafrechtelijk vervolgd wordt, de territoriale bevoegdheid van de rechtbanken voor de rechtspersonen, de voorlopige maatregelen ten aanzien van rechtspersonen, en tenslotte de inschrijving van de veroordeling in het register op de griffie van de rechtbank.

ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING

Artikel 2

Dit artikel bevat het principe van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen. Zijn draagwijdte werd reeds besproken in het algemeen gedeelte van het memorie van toelichting. In de mate dat deze bepaling een fundamenteel principe betreffende de draagwijdte van het strafrecht bevat, leek het gepast om dit in te voeren in het eerste hoofdstuk van het eerste boek van het Strafwetboek getiteld «Misdrijven», dat de basisprincipes bevat betreffende de misdrijven en de strafbaarheid van de daders ervan.

Artikel 3

Deze bepaling strekt ertoe artikel 7 van het Strafwetboek dat de straffen omschrijft aan te passen in het licht van de invoering van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen.

Article 4

Cet article insère un article *7bis* dans le Code pénal, qui prévoit les peines applicables aux personnes morales.

En ce qui concerne la confiscation de l'objet ou de l'instrument de l'infraction, une limitation a été prévue: en ce qui concerne les personnes morales de droit public, cette peine ne peut concerner que les biens qui peuvent faire l'objet d'une saisie civile. Comme le Conseil d'État le fait remarquer à juste titre, il n'est pas nécessaire, dans le texte de loi, de renvoyer à une exception pour des activités qui relèvent d'une mission d'un service public. Par la limitation à des biens susceptibles de saisie civile, les règles de l'article 1412*bis* du Code judiciaire sont donc applicables.

Pour les peines qui sont spécifiquement applicables aux personnes morales, on renvoie à ce qui est dit dans la partie générale des développements.

Articles 5 à 9

Ces dispositions règlent le régime spécifique de l'amende à l'égard de la personne morale, les modalités des nouvelles peines et contiennent aussi un certain nombre d'adaptations législatives. Les principes de ces dispositions ont déjà été exposés plus haut.

Article 10

Cet article modifie l'article 86 du Code pénal. Contrairement à la règle qui existe en cas de décès de la personne naturelle condamnée, il est prévu que la perte de la personnalité juridique ne fait pas disparaître la peine. De cette manière, on évite que la personne morale ne puisse se soustraire à l'exécution de la condamnation en décidant sa dissolution ou en adoptant une autre forme juridique.

Article 11

L'article 11 de la proposition règle un aspect de la représentation de la personne morale. En principe, le droit commun est applicable. Si cependant le représentant de la personne morale désigné par la loi est lui-même personnellement mis en cause pour les mêmes faits ou pour des faits connexes, la proposition prévoit que le tribunal désigne un mandataire judiciaire. Cette solution est la même que celle adoptée par le législateur français.

Article 12

Cet article prévoit que, par analogie avec l'hypothèse du décès de la personne physique, la procédure prend fin par la clôture de la liquidation ou

Artikel 4

Dit artikel voert een artikel *7bis* in het Strafwetboek in dat de straffen voorziet die mogelijk zijn ten aanzien van rechtspersonen.

Inzake de verbeurdverklaring van het voorwerp of het instrument van het misdrijf wordt een beperking ingevoerd: deze straf kan, wat publiekrechtelijke rechtspersonen betreft, enkel betrekking hebben op goederen die vatbaar zijn voor burgerlijk beslag. Zoals de Raad van State terecht opmerkt, is het niet noodzakelijk in de tekst van de wet te verwijzen naar een uitzondering voor activiteiten die behoren tot een opdracht van openbare dienstverlening. Door de beperking tot goederen die vatbaar zijn voor burgerlijk beslag worden immers de regels van artikel 1412*bis* Gererechtelijk Wetboek van toepassing.

Voor de straffen die specifiek toepasselijk zijn op rechtspersonen, wordt verwezen naar het algemeen deel van de toelichting.

Artikelen 5 tot 9

Deze bepalingen regelen het specifieke regime van de geldboete ten aanzien van de rechtspersoon, de modaliteiten van de nieuwe straffen, en voorzien eveneens een aantal legistische aanpassingen. De principes van deze bepalingen werden hogerop reeds aangegeven.

Artikel 10

Dit artikel wijzigt artikel 86 van het Strafwetboek. In tegenstelling tot de regeling ingeval van overlijden van de veroordeelde natuurlijke persoon, wordt voorzien dat het verlies van rechtspersoonlijkheid de straf niet doet tenietgaan. Op deze wijze wordt voorkomen dat de rechtspersoon zich aan de tenuitvoerlegging van de veroordeling zou kunnen onttrekken door zich te ontbinden of een andere juridische vorm aan te nemen.

Artikel 11

Artikel 11 van het voorstel regelt een aspect van de vertegenwoordiging van de rechtspersoon. In principe is het gemeenrecht van toepassing. Indien de door de wet bepaalde vertegenwoordiger van de rechtspersoon evenwel zelf persoonlijk wordt aangesproken voor dezelfde of voor samenhangende feiten, voorziet het voorstel dat de rechtbank een gerechtelijke lasthebber aanwijst. Dit is dezelfde oplossing als die waarvoor de Franse wetgever heeft gekozen.

Artikel 12

Dit artikel voorziet dat de strafvordering, naar analogie met het overlijden van de natuurlijke persoon, vervalt door de afsluiting van de vereffening,

la dissolution judiciaire ou par la dissolution sans liquidation, lorsqu'il s'agit d'une personne morale. Pour éviter des abus, il a néanmoins été prévu que la procédure peut encore être engagée dans l'hypothèse où la mise en liquidation, la dissolution judiciaire ou la dissolution sans liquidation a eu pour but d'échapper aux poursuites, ou si la personne morale a été inculpée par le juge d'instruction conformément à l'article 61*bis* du Code d'instruction criminelle avant la perte de la personnalité juridique.

Articles 13 et 14

Les articles 13 et 14 ajoutent, à côté des critères de compétence territoriale existant à l'égard des personnes physiques (lieu de l'infraction, domicile de l'inculpé ou lieu où il peut être trouvé), deux nouveaux critères de compétence :

- le siège social de la personne morale (critère juridique);
- le siège d'exploitation de la personne morale (critère factuel).

Article 15

Cet article instaure la possibilité pour le juge d'instruction de prendre un certain nombre de mesures provisoires à l'égard des personnes morales. L'objectif de ces mesures est de sauvegarder l'effectivité de la procédure dans laquelle la personne morale est inculpée. Une personne morale dispose en effet, à la différence d'une personne physique, de plus de possibilités pour faire contrarier ou éviter la poursuite pénale. C'est la raison pour laquelle les mesures provisoires suivantes sont prévues :

- la suspension de toute procédure de dissolution ou de liquidation de la personne morale; de cette manière, il est possible d'éviter que la personne qui fait l'objet de la procédure puisse « disparaître » juridiquement;
- l'interdiction de transactions patrimoniales spécifiques susceptibles d'entraîner l'insolvabilité de la personne morale; de cette manière, il est possible d'éviter que l'exécution de sanctions de caractère patrimonial ne devienne pratiquement sans objet;
- le dépôt d'un cautionnement dont le juge fixe le montant, qui est destiné à garantir le respect des mesures qu'il ordonne.

Vu l'impact qu'un certain nombre de ces mesures peuvent avoir sur le fonctionnement normal de la personne morale, le juge d'instruction peut seulement ordonner de telles mesures s'il est satisfait aux conditions cumulatives suivantes :

- une instruction doit avoir été ouverte;

door de gerechtelijke ontbinding of door de ontbinding zonder vereffening, wanneer het om een rechtspersoon gaat. Om misbruiken te voorkomen wordt evenwel bepaald dat de strafvordering daarna nog kan worden ingesteld, indien de invereffeningstelling, de gerechtelijke ontbinding of de ontbinding zonder vereffening tot doel heeft te ontsnappen aan de vervolging, of indien de rechtspersoon door de onderzoeksrechter inverdenkinggesteld is overeenkomstig artikel 61*bis* van het Wetboek van strafvordering voor het verlies van de rechtspersoonlijkheid.

Artikelen 13 en 14

De artikelen 13 en 14 voegen, naast de voor natuurlijke personen bestaande bevoegdheidsgronden *ratione loci* (de plaats van het misdrijf, de verblijfplaats van de verdachte en de plaats waar de verdachte kan worden gevonden), twee nieuwe bevoegdheidsgronden toe

- de maatschappelijke zetel van de rechtspersoon (juridisch criterium);
- de exploitatiezetel van de rechtspersoon (feitelijk criterium).

Artikel 15

Dit artikel voert de mogelijkheid in voor de onderzoeksrechter om een aantal voorlopige maatregelen te nemen ten aanzien van rechtspersonen. De bedoeling van deze maatregelen is de effectiviteit van een strafprocedure waarin een rechtspersoon als verdachte betrokken is, te waarborgen. Een rechtspersoon beschikt immers, anders dan een natuurlijke persoon, over meer mogelijkheden om de strafprocedure te dwarsbomen of te omzeilen. Daarom wordt de mogelijkheid van de volgende voorlopige maatregelen voorzien :

- de opschorting van iedere procedure van ontbinding of vereffening van de rechtspersoon; aldus kan vermeden worden dat de persoon die het voorwerp van de procedure uitmaakt, juridisch kan « verdwijnen »;
- het verbod van specifieke vermogensrechtelijke transacties die het onvermogen van de rechtspersoon met zich mee kunnen brengen; aldus kan vermeden worden dat de tenuitvoerlegging van vermogensstraffen praktisch zonder inhoud wordt;
- de neerlegging van een borgsom, waarvan de onderzoeksrechter het bedrag bepaalt, en die ertoe strekt het respecteren van de maatregelen die hij beveelt, te waarborgen.

Gezien de weerslag die een aantal van deze maatregelen kunnen hebben op de normale werking van de rechtspersoon, kan de onderzoeksrechter deze maatregel en enkel bevelen, indien cumulatief aan de volgende voorwaarden is voldaan :

- er moet een gerechtelijk onderzoek ingesteld zijn;

— il doit y avoir des indices sérieux de culpabilité constatés dans le chef de la personne morale (parallèlement aux conditions de la détention préventive pour les personnes physiques);

— des circonstances particulières doivent rendre la mesure nécessaire.

Le Conseil d'État s'est posé la question de savoir s'il ne convient pas de préciser que le référé pénal est applicable sur la base des articles 28*sexies* et 61*quater* du Code d'instruction criminelle dans le cadre des mesures provisoires, maintenant que ces dernières ne sont pas des actes d'enquête ou d'instruction au sens strict. Il faut dire, à cet égard qu'il est déjà maintenant possible d'effectuer une saisie en vue de la confiscation spéciale (art. 35 CIC avec l'art. 42 CIC). Ces mesures de saisie ne sont pas non plus des actes d'enquête ou d'instruction au sens strict — dans le sens de «destiné à la manifestation de la vérité» — et entrent cependant dans le champ d'application des art. 28*sexies* et 61*quater* du CIC. On rencontre ici une situation analogue et il est clair que les articles 28*sexies* et 61*quater* du CIC sont d'application dans le cadre des mesures provisoires visées dans la proposition.

Articles 16 et 17

Les articles 16 et 17 de la proposition concernent des adaptations techniques des dispositions relatives à la tenue aux greffes, d'un registre particulier à certains condamnés. De cette manière, il est tenu compte des caractéristiques particulières de la personne morale.

*
* *

PROPOSITION DE LOI

CHAPITRE Ier

Disposition générale

Article 1er

La présente loi règle une matière visée à l'article 78 de la Constitution.

— er moeten ernstige aanwijzingen van schuld vastgesteld zijn in hoofde van de rechtspersoon (vgl. met de voorlopige hechtenis voor natuurlijke personen);

— bijzondere omstandigheden moeten de maatregel noodzakelijk maken.

De Raad van State heeft zich de vraag gesteld of niet moet worden gepreciseerd het zogenaamde strafrechtelijk kortgeding op basis van de artikelen 28*sexies* en 61*quater* W. Sv. van toepassing is in het kader van de voorlopige maatregelen, nu deze laatsten strikt genomen geen opsporings- of onderzoekshandelingen zijn. Er dient in die context op te worden gewezen dat het nu reeds mogelijk is beslag te leggen met het oog op de bijzondere verbeurdverklaring (art. 35 W.Sv. samengelezen met art. 42 SW.). Deze maatregelen van beslag zijn strikt genomen ook geen opsporings- of onderzoekshandelingen — in de zin van gericht op de waarheidsvinding — en vallen toch onder het toepassingsgebied van de artikelen 28*sexies* en 61*quater* W.Sv. Men heeft hier te maken met een analoge situatie en het is dus zonder meer duidelijk dat de artikelen 28*sexies* en 61*quater* W. Sv. van toepassing zijn in het kader van de in het voorstel bedoelde voorlopige maatregelen.

Artikelen 16 en 17

De artikelen 16 en 17 van het voorstel betreffen technische aanpassingen van de bepalingen inzake het houden van een bijzonder register van bepaalde veroordeelden op de griffies. Aldus wordt rekening gehouden met de bijzondere kenmerken van de rechtspersoon.

Hugo VANDENBERGHE.

*
* *

WETSVOORSTEL

HOOFDSTUK I

Algemene bepaling

Artikel 1

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 78 van de Grondwet.

CHAPITRE II

Dispositions modifiant le Code pénal

Article 2

L'article 5 du Code pénal, abrogé par l'article 2 de la loi du 28 juillet 1934, est rétabli dans la rédaction suivante :

« Art. 5.— Toute personne morale est pénalement responsable des infractions commises en vue de réaliser de son objet, de promouvoir son intérêt ou pour son compte.

Lorsque la responsabilité de la personne morale est engagée en raison de l'intervention d'une personne physique identifiée, la personne physique et la personne morale ne pourront être condamnées pour les mêmes faits, sauf en cas de faute personnelle commise sciemment et volontairement par la personne physique.

Sont assimilées à des personnes morales :

1° les associations momentanées et les associations en participation;

2° les sociétés visées à l'article 2, alinéa 3, des lois coordonnées sur les sociétés commerciales, ainsi que les sociétés commerciales en formation;

3° les sociétés civiles qui n'ont pas pris la forme d'une société commerciale.

Ne sont pas considérées comme personnes morales pour l'application du présent article: l'État fédéral, les régions, les communautés, les provinces, l'Agglomération bruxelloise, les communes, la Commission communautaire française, la Commission communautaire flamande, la commission communautaire commune et les centres public d'aide sociale.»

Article 3

À l'article 7 du même code, les mots « commises par des personnes physiques » sont insérés entre les mots « infractions » et « sont ».

Article 4

Il est inséré dans le même code un article *7bis*, rédigé comme suit :

« Art. *7bis*.— Les peines applicables aux infractions commises par les personnes morales sont :

En matière criminelle, correctionnelle et de police :

1° l'amende;

HOOFDSTUK II

Bepalingen tot wijziging van het Strafwetboek

Artikel 2

Artikel 5 van het Strafwetboek, opgeheven door artikel 2 van de wet van 28 juli 1934, wordt opnieuw opgenomen in de volgende lezing :

« Art. 5.— Iedere rechtspersoon is strafrechtelijk aansprakelijk voor alle misdrijven die ter verwezenlijking van zijn doel, ter waarneming van zijn belang of voor zijn rekening werden gepleegd.

Wanneer de rechtspersoon aansprakelijk gesteld wordt omwille van de tussenkomst van een geïdentificeerde natuurlijke persoon, kunnen de rechtspersoon en de natuurlijke persoon niet voor dezelfde feiten worden veroordeeld, behalve in geval van een persoonlijke fout die wetens en willens door deze natuurlijke persoon wordt gepleegd.

Met de rechtspersonen dienen te worden gelijkgesteld :

1° de tijdelijke verenigingen en de verenigingen bij wijze van deelneming;

2° de vennootschappen bedoeld in artikel 2, lid 3, van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen, evenals de handelsvennootschappen in oprichting;

3° de burgerlijke vennootschappen die niet de vorm van een handelsvennootschap hebben aangenomen.

Worden voor de toepassing van dit artikel niet als rechtspersonen beschouwd: de federale staat, de gewesten, de gemeenschappen, de provincies, de Brusselse agglomeratie, de gemeenten, de Franse gemeenschapscommissie, de Vlaamse gemeenschapscommissie, de gemeenschappelijke gemeenschapscommissie en de openbare centra voor maatschappelijk welzijn.»

Artikel 3

In artikel 7 van hetzelfde Wetboek worden tussen de woorden « misdrijven » en « toepasselijk » de woorden « gepleegd door natuurlijke personen » ingevoegd.

Artikel 4

In hetzelfde Wetboek wordt een artikel *7bis* ingevoegd, luidend als volgt :

« Art. *7bis*.— De straffen toepasselijk op de misdrijven gepleegd door rechtspersonen zijn :

in criminele zaken, in correctionele zaken en in politiezaken :

1° geldboete;

2° la confiscation spéciale; la confiscation spéciale prévue à l'article 42, 1°, du présent Code, prononcée à l'égard des personnes morales de droit public, ne peut porter que sur des biens civilement saisissables;

en matière criminelle et correctionnelle :

1° la dissolution;

2° l'interdiction d'exercer une activité relevant de l'objet social, à l'exception des activités qui relèvent d'une mission de service public;

3° la fermeture d'un ou plusieurs établissements, à l'exception d'établissements où sont exercées des activités qui relèvent d'une mission de service public;

4° la publication ou la diffusion de la décision.

La dissolution ne peut être prononcée à l'égard de personnes morales de droit public.»

Article 5

Il est inséré dans la section V, livre 1er, chapitre II, du même code une sous-section I, comprenant les articles 31 à 34, intitulée comme suit :

«Sous-section I — Des peines communes aux crimes et aux délits applicables aux personnes physiques»

Article 6

Il est inséré dans la section V, livre 1er, chapitre II, du même Code une sous-section II, comprenant les articles 35 à 37bis, rédigée comme suit :

«Sous-section II — Des peines communes aux crimes et aux délits applicables aux personnes morales

Art. 35.— La dissolution peut être décidée par le juge lorsque la personne morale a été intentionnellement créée afin d'exercer les activités punissables pour lesquelles elle est condamnée ou lorsque son objet a été intentionnellement détourné afin d'exercer de telles activités.

Lorsqu'il décide la dissolution, le juge renvoie la cause devant la juridiction compétente pour connaître de la liquidation de la personne morale.

Art. 36.— L'interdiction d'exercer une activité relevant de l'objet social de la personne morale pourra être prononcée par le juge dans les cas prévus par la loi.

2° bijzondere verbeurdverklaring; de bijzondere verbeurdverklaring, voorzien in artikel 42, 1°, van dit wetboek, uitgesproken ten aanzien van publiekrechtelijke rechtspersonen kan enkel betrekking hebben op goederen die vatbaar zijn voor burgerlijk beslag;

in criminele en correctionele zaken :

1° ontbinding;

2° verbod een activiteit die deel uitmaakt van het maatschappelijk doel uit te oefenen, met uitzondering van activiteiten die behoren tot een opdracht van openbare dienstverlening;

3° sluiting van één of meer inrichtingen, met uitzondering van de inrichtingen waar activiteiten worden uitgeoefend die behoren tot een opdracht van openbare dienstverlening;

4° bekendmaking of de verspreiding van de beslissing.

De ontbinding kan niet worden uitgesproken ten aanzien van de publiekrechtelijke rechtspersonen.»

Artikel 5

In afdeling V van Boek I, Hoofdstuk II van hetzelfde Wetboek, wordt een onderafdeling I ingevoegd die de artikelen 31 tot 34 bevat, met als opschrift :

«Onderafdeling I — Straffen aan misdaden en wanbedrijven gemeen die toepasselijk zijn op natuurlijke personen»

Artikel 6

In afdeling V van Boek I, Hoofdstuk II, van hetzelfde Wetboek wordt een onderafdeling II ingevoegd, die de artikelen 35 tot 37bis bevat, luidend als volgt :

«Onderafdeling II — Straffen aan misdaden en wanbedrijven gemeen die toepasselijk zijn op rechtspersonen.

Art. 35.— De ontbinding kan door de rechter worden uitgesproken, wanneer de rechtspersoon opzettelijk werd opgericht om de strafbare activiteiten uit te oefenen waarvoor hij wordt veroordeeld of wanneer hij opzettelijk van zijn doel werd afgewend om dergelijke activiteiten uit te oefenen.

Wanneer de rechter de ontbinding uitspreekt, verwijst hij de zaak naar het gerecht dat bevoegd is kennis te nemen van de vereffening van de rechtspersoon.

Art. 36.— Het verbod een activiteit uit te oefenen die deel uitmaakt van het maatschappelijk doel van de rechtspersoon kan door de rechter worden uitgesproken in de gevallen door de wet bepaald.

Art. 37.— La fermeture d'un ou plusieurs établissements de la personne morale pourra être prononcée par le juge dans les cas prévus par la loi.

Art. 37bis.— La publication ou la diffusion de la décision aux frais du condamné pourra être prononcée par le juge dans les cas déterminés par la loi.»

Article 7

Il est inséré dans la section VI, livre 1er, chapitre II, du même code une sous-section I, comprenant les articles 38 à 41, intitulée comme suit :

«Sous-section I — De l'amende applicable aux personnes physiques»

Article 8

Il est inséré dans la section VI, livre 1er, chapitre II, du même Code une sous-section II comprenant un article 41bis, rédigée comme suit :

«Sous-section II- De l'amende applicable aux personnes morales

Art. 41bis.— § 1. Les amendes applicables aux infractions commises par les personnes morales sont :

En matière criminelle et correctionnelle :

— lorsque la peine prévue par la loi pour le fait est une peine privative de liberté et une amende ou l'une de ces peines, une amende dont le minimum sera d'autant de fois 500 francs que le nombre de mois du minimum de la peine privative de liberté, sans pouvoir être inférieur au minimum de l'amende prévu par la loi pour le fait, et dont le maximum sera d'autant de fois 2000 francs que le nombre de mois du maximum de la peine privative de liberté, celui-ci ne pouvant toutefois être inférieur au double du maximum de l'amende prévu par la loi pour le fait;

— lorsque la peine prévue par la loi pour le fait est une peine privative de liberté à perpétuité, une amende de 240 000 à 720 000 francs;

— lorsque la peine prévue par la loi pour le fait est seulement l'amende, une amende dont le minimum et le maximum sont ceux prévus par la loi pour le fait.

En matière de police :

une amende de 25 à 250 francs.

§ 2. Pour la détermination de la peine en vertu de dispositions du livre Ier de ce Code, la disposition du § 1er de cet article est applicable.»

Art. 37.— De sluiting van één of meer inrichtingen van de rechtspersoon kan door de rechter worden uitgesproken in de gevallen door de wet bepaald.

Art. 37bis.— De bekendmaking of de verspreiding van de beslissing op kosten van de veroordeelde kan door de rechter worden uitgesproken in de gevallen bepaald door de wet.»

Artikel 7

In afdeling VI van Boek I, Hoofdstuk II van hetzelfde Wetboek, wordt een onderafdeling I ingevoegd die de artikelen 38 tot 41 bevat, met als opschrift :

«Onderafdeling I — De geldboete op natuurlijke personen toepasselijk»

Artikel 8

In Boek I, Hoofdstuk II, afdeling VI van hetzelfde Wetboek wordt een onderafdeling II ingevoegd die een artikel 41bis bevat, luidend als volgt :

«Onderafdeling II — De geldboete op rechtspersonen toepasselijk

Art. 41bis.— § 1. De geldboeten toepasselijk op misdrijven gepleegd door rechtspersonen, zijn :

In criminele en correctionele zaken :

— wanneer de straf door de wet voor het feit bepaald een vrijheidsberovende straf en een geldboete of een van deze straffen is, een geldboete waarvan het minimum zoveel maal 500 frank is als het aantal maanden van het minimum van de vrijheidsberovende straf, zonder lager te mogen zijn dan het minimum door de wet voor het feit bepaald, en waarvan het maximum zoveel maal 2000 frank is als het aantal maanden van het maximum van de vrijheidsberovende straf, waarbij dit laatste niettemin niet lager mag zijn dan het dubbel van het maximum van de geldboete door de wet voor het feit bepaald;

— wanneer de straf door de wet voor het feit bepaald een levenslange vrijheidsberovende straf is, een geldboete van 240 000 tot 720 000 frank;

— wanneer de straf door de wet voor het feit bepaald enkel een geldboete is, een geldboete waarvan het minimum en het maximum die zijn, die door de wet voor het feit worden bepaald.

In politiezaken :

een geldboete van 25 tot 250 frank.

§ 2. Voor het bepalen van de straf krachtens de bepalingen van Boek I van dit Wetboek, is de bepaling van § 1 van dit artikel van toepassing.»

Article 9

Il est inséré dans la section VI, livre 1er, chapitre II, du même code, une sous-section III, comprenant les articles 42 à 43ter, intitulée comme suit:

«Sous-section III — De la confiscation spéciale»

Article 10

L'article 86 du même Code est complété comme suit:

«La perte de la personnalité juridique de la personne morale condamnée n'éteint pas la peine.»

CHAPITRE III

Dispositions modifiant la loi du 17 avril 1878 concernant le titre préliminaire du Code de procédure pénale

Article 11

Il est inséré un article 2bis, rédigé comme suit, dans le titre préliminaire du Code d'instruction criminelle:

Art. 2bis.— Pour l'exercice de l'action publique à l'encontre d'une personne morale, lorsque des poursuites pour les mêmes faits ou pour des faits connexes sont engagées à l'encontre de la personne appelée à représenter la personne morale, le tribunal désigne un mandataire de justice pour représenter la personne morale.»

Article 12

Dans l'article 20 du titre préliminaire du même Code, la première phrase est remplacée par deux phrases formant un premier alinéa, rédigé comme suit:

«L'action publique s'éteint par la mort de l'inculpé ou par la clôture de la liquidation, la dissolution judiciaire ou la dissolution sans liquidation lorsqu'il s'agit d'une personne morale. L'action publique pourra encore être exercée ultérieurement, si la mise en liquidation, la dissolution judiciaire ou la dissolution sans liquidation a eu pour but d'échapper aux poursuites ou si la personne morale a été inculpée par le juge d'instruction conformément à l'article 61bis avant la perte de la personnalité juridique.»

Artikel 9

In afdeling VI van Boek I, Hoofdstuk II van hetzelfde Wetboek, wordt een onderafdeling III ingevoegd die de artikelen 42 tot 43ter bevat, met als opschrift:

«Onderafdeling III — De bijzondere verbeurdverklaring»

Artikel 10

Artikel 86 van hetzelfde Wetboek wordt als volgt aangevuld:

«Het verlies van rechtspersoonlijkheid van de veroordeelde rechtspersoon doet de straf niet tenietgaan.»

HOOFDSTUK III

Bepalingen tot wijziging van de wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van strafvordering

Artikel 11

Een artikel 2bis, luidend als volgt, wordt in de voorafgaande titel van het Wetboek van strafvordering ingevoegd:

Art. 2bis.— Voor de uitoefening van de strafvordering tegen een rechtspersoon, ingeval de strafvordering voor dezelfde of samenhangende feiten ingesteld wordt tegen de persoon die geroepen wordt de rechtspersoon te vertegenwoordigen, wijst de rechtbank een gerechtelijke lasthebber aan om de rechtspersoon te vertegenwoordigen.»

Artikel 12

In artikel 20 van de voorafgaande titel van hetzelfde Wetboek wordt de eerste zin vervangen door twee zinnen die samen een eerste lid vormen, luidend als volgt:

«De strafvordering vervalt door de dood van de verdachte of door de afsluiting van de vereffening, door de gerechtelijke ontbinding of door de ontbinding zonder vereffening wanneer het om een rechtspersoon gaat. De strafvordering kan daarna nog worden ingesteld, indien de invereffeningstelling, de gerechtelijke ontbinding of de ontbinding zonder vereffening tot doel hebben te ontsnappen aan de vervolging, of indien de rechtspersoon door de onderzoeksrechter inverdenkinggesteld is overeenkomstig artikel 61bis voor het verlies van de rechtspersoonlijkheid.»

CHAPITRE IV

**Dispositions modifiant
le Code d'instruction criminelle**

Article 13

Aux articles 23, 24, 62*bis* et 139 du Code d'instruction criminelle, les mots «celui du siège social de la personne morale, celui du siège d'exploitation de la personne morale» sont insérés après les mots «celui de la résidence de l'inculpé».

Article 14

À l'article 69 du même Code, les mots «ni celui du siège social de la personne morale, ni celui du siège d'exploitation de la personne morale» sont insérés après les mots «ni celui du lieu où il pourra être trouvé».

Article 15

Il est inséré, à la place du chapitre VII, livre premier, du même Code, contenant un article 91, qui devient le chapitre VII*bis*, contenant un article 92, un chapitre VII nouveau, contenant un article 91 nouveau, libellé comme suit:

«Chapitre VII — Des mesures provisoires à l'égard des personnes morales

Article 91

Lorsqu'au cours de l'instruction, le juge d'instruction constate des indices sérieux de culpabilité chez une personne morale, il peut, si des circonstances particulières le requièrent, ordonner:

1° la suspension de toute procédure de dissolution ou de liquidation de la personne morale;

2° l'interdiction de transactions patrimoniales spécifiques susceptibles d'entraîner l'insolvabilité de la personne morale;

3° le dépôt d'un cautionnement, dont il fixe le montant et qui est destiné à garantir le respect des mesures qu'il ordonne.»

Article 16

L'article 600 du même Code est complété par l'alinéa suivant:

«Le registre contiendra en outre la raison sociale ou la dénomination de la personne morale, son siège et, le cas échéant, le numéro de registre de commerce.»

HOOFDSTUK IV

**Bepalingen tot wijziging van
het Wetboek van strafvordering**

Artikel 13

In de artikelen 23, 24, 62*bis* en 139 van het Wetboek van strafvordering worden de woorden «die van de maatschappelijke zetel van de rechtspersoon, die van de exploitatiezetel van de rechtspersoon» ingevoegd na de woorden «die van de verblijfplaats van de verdachte».

Artikel 14

In artikel 69 van hetzelfde Wetboek worden de woorden «noch die van de maatschappelijke zetel van de rechtspersoon, noch die van de exploitatiezetel van de rechtspersoon» ingevoegd na de woorden «die van de plaats waar hij gevonden kan worden».

Artikel 15

In de plaats van hoofdstuk VII van Boek I van hetzelfde Wetboek, dat een artikel 91 bevat, dat hoofdstuk VII*bis* wordt, dat een artikel 92 bevat, wordt een nieuw hoofdstuk VII ingevoegd dat een nieuw artikel 91 bevat, luidend als volgt:

«Hoofdstuk VII — Voorlopige maatregelen ten aanzien van rechtspersonen

Artikel 91

Wanneer de onderzoeksrechter in de loop van het onderzoek ernstige aanwijzingen van schuld vaststelt in hoofde van een rechtspersoon kan hij de volgende maatregelen bevelen, indien bijzondere omstandigheden het vereisen:

1° de opschorting van iedere procedure van ontbinding of vereffening van de rechtspersoon;

2° het verbod van specifieke vermogensrechtelijke transacties die het onvermogen van de rechtspersoon met zich mee kunnen brengen;

3° de neerlegging van een borgsom, waarvan hij het bedrag bepaalt, en die ertoe strekt het respecteren van de maatregelen die hij beveelt, te waarborgen.»

Artikel 16

Artikel 600 van hetzelfde Wetboek wordt aangevuld met het volgende lid:

«Het register bevat bovendien de firmanaam of de benaming van de rechtspersoon, haar zetel en, in voorkomend geval, het handelsregisternummer.»

Article 17

L'article 601 du même Code est complété par l'alinéa suivant :

« Lorsque la condamnation concerne une personne morale, les greffiers enverront copie de ces registres au greffe de la juridiction où les statuts de celle-ci ont été déposés.

Si la personne morale n'a pas déposé de statuts en Belgique ou s'il s'agit d'une personne morale de droit public, cet envoi se fera au greffe du tribunal de première instance de Bruxelles. »

Artikel 17

Artikel 601 van hetzelfde Wetboek wordt aangevuld met het volgende lid :

« Wanneer de veroordeling een rechtspersoon betreft, sturen de griffiers een afschrift van die registers naar de griffie van de rechtbank waar de statuten van die rechtspersoon werden neergelegd.

Heeft de rechtspersoon geen statuten neergelegd in België of gaat het om een publiekrechtelijke rechtspersoon, dan gebeurt die verzending naar de griffie van de rechtbank van eerste aanleg van Brussel. »

Hugo VANDENBERGHE.
Roger LALLEMAND.
Fred ERDMAN.